

ПАРУШЭННЕ АРФАГРАФІЧНЫХ НОРМАЎ У МОВЕ СУЧАСНАЙ БЕЛАРУСКАЙ ПУБЛІЦЫСТЫКІ

Уводзіны. На думку М. В. Абабуркі, трэба «адрозніваць чатыры тыпы парушэнняў сучаснай беларускай літаратурнай мовы: 1) няведанне або слабае засваенне саміх літаратурных нормаў; 2) уплыў дыялектнай мовы на літаратурную; 3) уплыў суседніх ці міжнацыянальных моў — рускай, польскай, украінскай, літоўскай і інш.; 4) уплыў адных норм літаратурнай мовы на другія, часцей за ўсё арфаэпіі на арфаграфію ці арфаграфіі на арфаэпію (не заўсёды пішацца, як гаворыцца, а чытаецца, як напісана)» [1, с. 70].

Асноўная частка. Усе парушэнні літаратурных нормаў прынята называць маўленчымі памылкамі. Разнавіднасцямі такіх памылак з'яўляюцца разнавіднасці саміх нормаў: парушаецца арфаграфічная норма — атрымліваецца і арфаграфічная памылка і г. д.

Лічым неабходным адзначыць, што разнабой у перадачы вуснага маўлення на пісьме ў тэкстах публіцыстычных выданняў, разнастайныя парушэнні існуючых правіл напісання слоў і іх значымых частак адмоўна адбіваюцца на культуры маўлення публіцыстычнага артыкула, паколькі абцяжарваюць яго разуменне і могуць прывесці да агульнай непісьменнасці. Па гэтай прычыне прытрымліванню арфаграфічных нормаў надаецца асаблівае значэнне. Разам з тым даследаванне паказала, што ў мове сучаснай беларускай публіцыстыкі нярэдка сустракаюцца парушэнні арфаграфічных нормаў.

Так, у «Правілах беларускай арфаграфіі і пунктуацыі» вызначана, што «ў запазычаных словах у ненаціскных складах асновы пасля шыпячых, [р], [д], [т] і цвёрдага [ц] пішацца э: *жэтон, Жэнева, Жэрар, жэлацін, чэкмень, рэспубліка, рэформа, Рэмарк, рэклама, рэактар, рэвізія, агрэгат, рэжым, рэкорд, рээстр, рэвалюцыя, дэталі, гардэроб, Дэтройт, Дэфо, дэлегат, дэманстрацыя, ордэн, тэорыя, тэатр, тэлеграф, тэлефон, ветэран, катэт, тэрмометр, тэарэма, цэнтралізм, цэвіта*» [2, с. 9]. Паводле гэтага ў слове *дэкрэтны* таксама неабходна пісаць э, аднак замест яе выкарыстоўваецца літара а: *Між тым, ці павінна залічвацца ў час абавязковай «адпрацоўкі» маладога спецыяліста інтэрнатура, якой можна быць максімальная працягласць змены і ці заўсёды ёсць сэнс датэрмінова спыняць «дакрэтны» водпуск дзеля перспектывы заняць больш высокую пасаду?* [3, с. 2].

Згодна правілу перадачы якання на пісьме, «галосныя е, ё ў першым складзе перад націскам абазначаюцца на пісьме літарай я: *землі — зямля, зелень — зялёны, сем'і — сям'я, сёлы — сяло, сёстры — сястра, вёслы — вясло, вёска — вясковы, елка — яліна, ездзіць — язда, ёмкі — ямчэй, ёрш — ярша*» [2, с. 11]. Аднак на практыцы сустракаюцца адхіленні, напрыклад: *Міжнародная навукова-асветніцкая экспедыцыя «Дарога да святыняў» з Дабрадатым агнём ад Труны Гасподняй ладзіцца семнаціцаты раз* [4, с. 12]; *Так сталася і сёлета — у васемнаціцаты раз* [5, с. 2]. Парушэнні, відаць, выкліканы працяглай традыцыяй ужывання е ў гэтых словах.

Шмат адступленняў ад «Правілаў беларускай арфаграфіі і пунктуацыі» назіраецца ў права пісе ў (у нескладовага) і у (у складовага). «Правіламі» вызначана, што «ў канцы запазычаных слоў ненаціскае у не скарачаецца: *фрау, Шоу, Ландау, Каратау, Дахау, Цеміртау, ток-шоу, ноу-хау*» [2, с. 20]. У тэкстах жа публіцыстычных выданняў назіраецца разнабой: пішуць у такіх выпадках то ў, то у: *Прынамсі, следам за тэатральным ноў-хау з'явілася сумесная акцыя кінатэатра «Кастрычнік» і размеічанай побач з ім кавярні* [6, с. 5]; *Рэтра з ноў-хау* [6, с. 8]. Як адступленне ад арфаграфічнай нормы ўспрымаецца выкарыстанне вялікай літары У нескладовае ў пачатку слоў: *На Ўсебеларускім народным сходзе амаль не гучала беларуская мова* [7, с. 3], хоць «Правілы» патрабуюць: «гук [у] на пачатку ўласных імён і назваў заўсёды перадаецца вялікай літарай У складовае без надрадковага значка: *ва Узбекістан (для ўзбекаў), на Уральскіх гарах (на ўральскіх дарогах), на Украіне (за ўкраінцаў), за Уладзіміра, каля Уладзіслава, да Усяслава*» [2, с. 21].

У тэкстах перыядычных выданняў сустракаюцца часам адхіленні ў правапісе некаторых марфем, у прыватнасці, у правапісе суфіксаў. Так, падвоянае *нн* пішацца на стыку ўтваральнай асновы і суфікса паміж галоснымі, калі ўтваральная аснова заканчваецца на *н*, а суфікс пачынаецца з гэтай жа літары [2, с. 37]: *тэлефон + -н(ы) → тэлефонны*. У тэкстах жа іншы раз другая літара *н* губляецца: *На гэты раз у дарогу паклікаў тэлефоны званок з в. Палонка* [8, с. 1].

Калі ўтваральная аснова слова заканчваецца на *т, ц, ч*, а суфікс пачынаецца зычным *с*, то спалучэнні *тс, цс, чс* на пісьме перадаюцца праз *ц* згодна з вымаўленнем [2, с. 38]: *мадэрніст + -ск- = мадэрністскі [мадэрн'ісцк'і] = мадэрнісцкі*. Таму з'яўляецца адхіленнем ад нормы адсутнасць літары *с* у прыметніку *мадэрнісцкі*: *У большасці кніг «фарбаванья» малюнкi, з размытымі межамі, бяжквымі фарбамі, а то і наогул мадэрнісцкімі малюнкамі* [9, с. 5].

Згодна правілу, калі ёсць або падразумяваецца супрацьпастаўленне, *не* са словамі пішацца асобна [2, с. 65]. Таму наступны прыклад з'яўляецца парушэннем арфаграфічнай нормы: **Негалопа** на еўропам [10, с. 3]. Таксама ў дадзеным прыкладзе назіраецца парушэнне марфалагічнай нормы: канчатак *-ам* замест *-ах*. Парушэнне, відаць, дапушчана, каб захаваць рыфму.

Заклучэнне. Праведзены аналіз дазваляе зрабіць вывад, што ў тэкстах сучаснай беларускай публіцыстыкі назіраюцца парушэнні арфаграфічных нормаў, сярод якіх можам вылучыць памылкі ў перадачы акання і якання на пісьме; памылкі ў правапісе ў нескладовага і у складовага; памылкі ў правапісе суфіксаў і інш. Лічым, што пазбегнуць парушэнняў арфаграфічных нормаў дапаможа дасканаласць веданне правілаў беларускай арфаграфіі, а таксама зварот да слоўнікаў і даведчанай літаратуры пры сумненні ў напісанні слова.

Спіс цытуемых крыніц

1. *Абабурка, М.* Культура беларускай мовы / М. Абабурка. — Мінск : Выш. шк., 1994. — 122 с.
2. Правілы беларускай арфаграфіі і пунктуацыі. — Мінск : Нац. цэнтр прававой інфарм. Рэсп. Беларусь, 2008. — 144 с.
3. Звязда : беларус. газ. — 2009. — 3 верас. (№ 165).
4. Культура : штотыдн. грамад.-асветн. газ. — 2010. — 4—10 верас. (№ 36).
5. Культура : штотыдн. грамад.-асветн. газ. — 2011. — 12—18 лют. (№ 7).
6. Культура : штотыдн. грамад.-асветн. газ. — 2011. — 19—25 сак. (№ 12).
7. Наша слова. — 2010. — 15 снеж. (№ 50).
8. Звязда : беларус. газ. — 2008. — 25 верас. (№ 181).
9. Звязда : беларус. газ. — 2009. — 8 верас. (№ 168).
10. Культура : штотыдн. грамад.-асветн. газ. — 2010. — 30 кастр. — 5 ліст. (№ 44).

УДК 81'37

П. А. Кириков

Учреждение образования «Витебский государственный университет имени П. М. Машерова», Витебск

СЕМАНТИЧЕСКОЕ ПОЛЕ КАК СИСТЕМА

Введение. Главная задача лексической семантики — это описание системы лексических значений. Специфика определенного семантического поля определяется той огромной ролью, которую в жизни любого народа играет соответствующая денотативная область. Лексике любого семантического поля свойственны специфические закономерности ее константно-семантической организации, развитые прагматические механизмы, которые служат метафорическому освоению различных сфер человеческого опыта.

Основная часть. С помощью лексических единиц, которые изучаются в качестве частей большой системы, лингвисты раскрывают семантические структуры. Слово, которое является отражением действительности, выступает в роли предмета изучения семантики. Изучение и сравнение сходных лексико-семантических групп в разных языках помогает выявить не только их лексические и грамматические особенности, но и вскрыть культурные процессы, происходившие на протяжении истории развития различных наций.

Организация такой системы, как лексика, определяется объединением слов, которые обладают общим значением. Такие объединения являются лексико-семантическими группами или парадигмами, внутри которых существуют парадигматические отношения. Общность содержания — это основной признак, который лежит в основе формирования лексико-семантической группы. Важно отметить, что лексико-семантическая группа состоит из слов одной части речи. Если слова принадлежат к разным частям речи и связаны по значению, то данное объединение слов будет называться тематической группой.

Термин «семантическое поле» является одним из наиболее популярных в современной лингвистике. Он завоевал чрезвычайно широкое распространение практически во всех областях науки о языке. Под понятийным, семантическим полем Й. Трир понимает в первую очередь структуру определённой сферы или круга понятий. Понятийному полю соответствует в языке лексическое поле, которое вычленяется из словарного состава, будучи соотносённым с каким-либо понятийным полем [1].

Зарубежными учёными (К. Ройнинг, А. Л. Кребер и др.) в качестве основного критерия выделения семантического поля выдвигалось наличие общих значений у лексем, входящих в данное поле. Семантическое поле — термин, применяемый в лингвистике чаще всего для обозначения совокупности языковых единиц, объединённых каким-то общим семантическим признаком.